

„PREISTORIA” INSTITUTULUI

I. Oprișan

Împlinim într-adevăr, în 2019, 70 de ani de existență, de la 3 martie 1949, dată la care Institutul, inclus pe lista citită de secretarul general al Academiei în ședința din 23 octombrie 1948 și publicată în „Monitorul oficial” pe data de 28 decembrie 1948, de când forul de cultură amintit primea, ca director întemeietor, pe G. Călinescu, și doi cercetători: Ovidiu Papadima și Valeriu Ciobanu.

Dar nu putem uita că înaintea acestei „constituiri” academice, Institutul de Istorie Literară și Folclor, cum s-a numit el pe toată perioada directoratului lui G. Călinescu, nu făcea altceva decât să preia și să continue titulatura unui mai vechi institut care se numea AIDOMA, înființat, în 1932, de prof. Dimitrie Caracostea, pe lângă Catedra pe care o conducea în cadrul Facultății de Litere a Universității din București.

Deci, iată-ne mai vârstnici cu 17 ani, numărând în total 87 de ani de existență instituțională.

Cum despre acest Institut premergător nu se mai știe astăzi nimic sau aproape nimic, ne luăm îngăduința să-i evocăm existența, direcțiile de cercetare și mai ales realizările cu totul notabile.

*

O succintă prezentare, destul de vagă a Institutului, înființat de D. Caracostea în 1932, ne-a făcut-o domnul profesor Ovidiu Papadima în cadrul interviului pe care l-am publicat în vol. *G. Călinescu. Spectacolul personalității. Dialoguri adnotate*, apărut cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la nașterea autorului *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent*.

Dar domnul Ovidiu Papadima a insistat îndeosebi asupra implicării Domniei Sale în cadrul Catedrei profesorului Caracostea, ca asistent onorific, însărcinat, între altele, cu tipărirea cursurilor șefului de Catedră.

Mai pe larg Domnia Sa evocă Institutul de Istorie Literară și Folclor înființat de Caracostea în 1932, cu ocazia reproducerii discuțiilor avute cu G. Călinescu apropo de proiectul preluării de către Academia Română, sub președinția lui Traian Săvulescu, a tuturor institutelor științifice „care puteau să țină de Academie”.

„Această hotărâre – îmi atrăgea atenția Dl. Ovidiu Papadima – avea un adiacent și anume, unde existau institute, indiferent sub ce formă și indiferent sub ce finanțare, să fie adunate sub controlul financiar și mai ales științific și ideologic al Academiei. Unde nu existau institute de specialitate necesare, Academia să întreprindă înființarea lor”. „Ce facem? – ar fi întrebat atunci G. Călinescu –

că trebuie să avem un Institut!” La care profesorul Papadima i-ar fi răspuns: „Domnule Profesor, cred că cel mai bun lucru ar fi să continuăm o tradiție, deși avem puține tradiții posibile de a fi continuate. Să continuăm tradiția institutului înființat de Caracostea, institut care a fost, de fapt, fantomă. Personalul lui, alcătuit din foștii studenți sau prieteni ai lui Caracostea nu era retribuit cu niciun leu. Nu a fost sprijinit în niciun fel”. Și atunci, m-a întrebat Călinescu: „Dar au apărut atâtea volume. Cu ce bani?” I-am spus: „Cu banii mei și ai Profesorului”.

Mai apoi, Dl. Ovidiu Papadima a revenit la discuțiile avute în urmă cu 70 de ani, la ideea continuării vechiului institut, adăugând: „Dar să nu le spunem lor că e fantomă. Să spunem că continuăm acest institut și facem dovada lui prin cărțile editate”. G. Călinescu zice: „Dar le ai dumneata?” „Cum să nu le am?!” „Adu-mi-le!”

I-am adus tot teancul de cărți de la prima, până la ultima, împreună cu faimosul volum *Mărturisiri literare* – cel dintâi – al lui Octavian Goga. I-am adus, în fine, tot.

Și, în ziua respectivă, la ședința Prezidiului Academiei, când a venit rândul lui Călinescu, le-a pus pe masă, în fața Președintelui. A spus: „Eu propun să fie preluat de Academie, Institutul de Istorie Literară și Folclor al lui Caracostea”. La care Președintele l-a întrebat: „Dar există?” „Da, a răspuns Călinescu. «Uite cărțile»”. „Bine! Dar unde-și are sediul?” Ce să spună Călinescu? Nu-i convenea să răspundă că nu există sau că funcționa la Caracostea acasă.

Pe atunci, Caracostea era un proscris. Zice: „La facultate”. „A, va să zică, ține de Ministerul Învățământului! Bun!” Traian Săvulescu a propus să fie preluat și de Academie, dar să rămână și în subordinea Ministerului. „La bugetul pe care îl are Institutul de la Ministerul Învățământului – a propus el – mai adăugăm și noi niște colaboratori pe care îi vom plăti noi”. Așa încât, la început, Institutul s-a constituit doar din acești colaboratori: Valeriu Ciobanu și Ovidiu Papadima.

G. Călinescu – își amintea Ovidiu Papadima – l-ar fi propus „și pe Piru și pe Harry Brauner, pentru partea de folclor”. De asemenea, pe Pillat. Nu mai știa sigur dacă și pe G. C. Nicolescu. Dar Prezidiul s-a oprit doar la cei doi deja menționați.

Încât dubla subordonare stabilită de Traian Săvulescu a determinat acea profundă intruziune – contrară voinței lui G. Călinescu – în activitatea Institutului și prezența unui număr destul de mare de membri ai Facultății de Filologie cu cumul în cadrul Institutului.

Acestea sunt singurele mărturii despre continuarea vechiului Institut de Istorie Literară și Folclor în noua formă de sub directoratul profesorului Călinescu.

Din păcate, cu excepția vol. *Mărturisiri literare* de Octavian Goga, Ovidiu Papadima nu precizează în niciun fel care au fost celelalte multe volume ale Institutului cu care G. Călinescu s-a prezentat în fața președintelui Academiei.

Răsfoind însă rafturile Bibliotecii Academiei Române, am aflat întregul patrimoniu lăsat de Institutul lui Caracostea în 1940. Din el se vede nu numai tezaurul de cărți apărute sub egida aceluși Institut, pe care Dl. profesor Ovidiu Papadima

îl considera în repetate rânduri „fantomă” – pentru că nu era sprijinit financiar de nimeni.

Păreră noastră e că nu sprijinul contează (deși lipsa lui e dureroasă), cât activitatea strălucită pe care acel Institut a avut-o. De fapt, Institutul a fost înființat în 1932 de D. Caracostea, după modelul institutelor din Apusul Europei și, în special, din Germania și Austria, pe unde acesta-și făcuse studiile – ca un cadru în care studenții, doctoranzii și chiar pensionarii își puteau desfășura sau continua activitatea.

Era nevoie de asemenea institute pentru reunirea cadrelor didactice angrenate în munca științifică, deosebită net de munca didactică desfășurată în cadrul catedrelor. Formula aceasta am regăsit-o și noi încă vie în spațiul germanic (Austria, Germania, Elveția) în anii '70–'90 ai secolului trecut.

Desigur, membrii Institutului, studenții și colaboratorii lui D. Caracostea se vor fi întâlnit cu Profesorul – șef de Catedră și director al Institutului – și la Facultate și acasă și în alte locuri, căci nu aveau program, nu aveau plan de cercetare și înainte de toate îi erau prieteni apropiați, foști studenți și doctoranzi, asistenți și colegi.

Pe de altă parte, nu lucrau în colective mai mari sau mai mici spre a fi necesare ședințele în grup, într-un spațiu universitar. Fiecare era titular pe o anume lucrare.

Din câte am înțeles de la colegii mai vârstnici și de la Dl. Ovidiu Papadima în primul rând, orice problemă dificilă era rezolvată împreună cu D. Caracostea pe loc, fără amânări și cereri de audiență.

În ce privește tematica lucrărilor ele se încadrau în principal în „seria I: *Monografii*”; în seria a III-a: *Bibliografii* și, în mod cu totul singular în epocă, în seria a II-a: *Mărturisiri literare*”.

Fiecare volum tipărit sub egida Institutului, purta în frontispiciu, deasupra numelui autorului și al titlului, mențiunea: „Institutul de Istorie Literară și Folclor, condus de D. Caracostea” și numărul de ordine al volumului în cadrul seriei. Iar în josul copertii, după locul apariției „București”, din nou mențiunea (în loc de editură): „Institutul de Istorie Literară și Folclor” și anul apariției.

Am avut bucuria să descoperim pe coperta a IV-a a vol. lui D. Caracostea, *Arta cuvântului la Eminescu*, București, 1938, reclama: „Primele publicații ale Institutului” (seria I: *Monografii* – 12 titluri; seria a II-a: *Mărturii literare* – 2 titluri și seria a III-a: *Bibliografii* – 2 titluri).

În schimb, pe coperta a IV-a a vol. lui D. Caracostea, *Semnificația lui Titu Maiorescu*, București, 1940, se menționa simplu: „Publicațiile Institutului”.

Cum, după această dată nu am mai aflat, deocamdată, alte lucrări apărute în cele trei serii ale Institutului și, prin urmare, nici alte liste mai complete cu titlurile publicate sub egida Institutului de Istorie Literară și Folclor, condus de D. Caracostea, reproducem în continuare titlurile din cele trei serii notate pe coperta a IV-a a vol. *Semnificația lui Titu Maiorescu*:

Publicațiile Institutului

SERIA I

Monografii

1. D. Caracostea, *Arta cuvântului la Eminescu*;
2. E. Dvoicenco, *Viața și opera lui C. Stamati* (premiată de Academia Română);
3. D. Mazilu, *Diaconul Coresi*;
4. Nestor Camariano, *Primele încercări literare ale lui C. Negruzzi și prototipurile lor grecești*;
5. D. Popovici, *Ideologia literară a lui I. Heliade Rădulescu* (premiată de Academia Română);
6. Ariadna Camariano, *Influența poeziei neogrecești asupra celei românești*;
7. Ion-Horia Rădulescu, *Contribuții la istoria teatrului din Muntenia (1833–1853)*;
8. D. Popovici, «*Santa Cetate*». *Între utopie și poezie*;
9. D. Mazilu, «*Lucefărul*» lui Eminescu – *Expresia gândirii, text critic și vocabular* (premiată de Academia Română);
10. G.C. Nicolescu, *Ideologia literară poporanistă* (premiată de Academia Română);
11. D. Caracostea, *Prolegomena argheziană*;
12. D. Caracostea, *Cum plăsmuia Eminescu* (sub tipar);
13. Mircea-Alexandru Brucăr, *Tematica liniștii în lirica lui Goethe și Eminescu*;
14. D. Caracostea, *Semnificația lui Titu Maiorescu*;
15. D. Caracostea, *Expresivitatea limbii române* (sub tipar).

SERIA II

Mărturisiri literare

1. O. Goga, *Fragmente autobiografice*;
2. L. Rebreanu, *Fragmente autobiografice* (sub tipar)¹.

SERIA III

Bibliografii

1. Barbu Theodorescu, *Bibliografia istorică și literară a lui N. Iorga. 1890–1934* (premiată de Academia Română).
2. Barbu Theodorescu, *Bibliografia politică, socială și economică a lui N. Iorga. 1890–1934* (premiată de Academia Română).

¹ Lucrarea *Fragmente autobiografice*, de L. Rebreanu a figurat tot „sub tipar” și în 1938. Ea va apărea abia în vol. *Amalgam*, Editura Socec, 1943, p. 48–59. Cele mai multe „mărturisiri” au fost publicate de D. Caracostea în „Revista Fundațiilor Regale”.

*

După cum ușor se poate constata, în cea mai mare parte, numele autorilor sunt prestigioase, iar tematica se înscrie în problematica esențială a istoriei literare românești.

În plus, un număr de 5 lucrări, o treime din totalitatea „monografiilor”, au fost elaborate chiar de D. Caracostea, la nivelul științific cel mai înalt în epocă, iar 6 titluri au fost premiate de Academia Română.

Aceasta spune destul despre seriozitatea membrilor Institutului și despre valoarea lucrărilor elaborate sub egida lui.

Încât instituția cu titulatura similară, admisă de G. Călinescu și preluată spre a fi continuată ne obligă la elaborarea tuturor lucrărilor noastre cel puțin la nivelul la care le gândea directorul ei D. Caracostea și, mai ales, apoi, G. Călinescu.

În sfârșit, din cele prezentate se poate trage concluzia că Institutul de astăzi reprezintă o continuare nu numai formală – de denumire –, ci și una structurală de conținut și chiar de metodologie a Institutului fondat de D. Caracostea.